

Türkiye ve AB Ülkelerindeki Kooperatifçilik Mevzuatının Karşılaştırmalı Analizi

Zübeyde ALBAYRAM DOĞAN¹, Murat YERCAN²

¹Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı, Uluslararası Tarımsal Araştırma ve Eğitim Merkezi, 35660 Menemen İzmir

²Ege Üniversitesi Ziraat Fakültesi Tarım Ekonomisi Bölümü, 35100 Bornova İzmir

Makale Künyesi

Derleme Makalesi

Sorumlu Yazar

Zübeyde ALBAYRAM DOĞAN
zubeyde.albayram@gmail.com

Geliş Tarihi: 15.10.2016

Kabul Tarihi: 24.11.2015

Tarım Ekonomisi Dergisi
Cilt:22 Sayı:2 Sayfa:49-58

Özet

Türkiye'de tarımsal örgütlerle ilgili yapılan birçok araştırmada örgütlerin başarısızlığı incelenmiş ve başarısızlığın sebepleri belirlenmiştir. Yapılan araştırmaların önemli bir kısmında "mevzuattan kaynaklanan sorunlar" ortak sonuç olarak tespit edilmiştir. Kuruluşunu tamamladığı halde faaliyete geçememiş veya faaliyetini çeşitli nedenlerle yarıda kesmiş, çok sayıda tarım kooperatifi olduğu görülmektedir. Bunların çoğu ön çalışmalar yapılmadan ve ekonomik bir ihtiyaç duyulmadan kurulmuş kooperatiflerdir. Bu kooperatifler faal olmayan, zira ortak sayısı da oldukça fazla olan kooperatiflerdir. Bu anlamda, Türkiye'de tarımsal amaçlı kooperatiflerde mevzuat karmaşasının olduğundan söz edilebilir. Bu çalışmada Türkiye ile AB ülkelerindeki kooperatifçilik mevzuatı incelenerek özellikle tarımsal kooperatiflerin mevzuatında karşılaştırma yoluna gidilmiştir.

Anahtar kelimeler: Kooperatifçilik mevzuatı, AB ülkeleri, Türkiye

Comparative Analysis on Cooperative Legislation between Turkey and EU Countries

Abstract

Failure on agricultural organizations in Turkey has been examined in many studies and the reasons for failure are determined through them. "Problems arising from the legislation" has been identified as a common result in a considerable number of studies. Large number of agricultural cooperative is observed in Turkey which even unopened or interrupted its activities although completed its establishment stages. Most of these cooperatives are established without any preliminary studies and economic needs, which are inactive with large numbers of shareholders. In this respect, legislative chaos for agricultural cooperatives can be mentioned in Turkey. In this study, cooperative legislation of Turkey and EU Countries is considered, and the comparison analysis of especially agricultural cooperative legislation is carried out between them.

Key words: Cooperative Legislation, EU Countries, Turkey

1.GİRİŞ

Birleşmiş Milletler tarafından "Uluslararası Kooperatifler Yılı" ilan edilmesi ile hazırlanan "Türkiye Kooperatifçilik Stratejisi ve Eylem Planı"na göre Türkiye'de kooperatiflere yönelik tespit edilen sorunlar "kamu hizmet sunumu ve kooperatifçiliğe elverişli bir ortam oluşturulması konusunda yaşanan aksaklıklar, eğitim, bilinçlendirme ve araştırma faaliyetlerindeki yetersizlikler, örgütlenme ve kooperatifler arası işbirliği sorunu, sermaye yetersizliği ve uygun finansmana erişim sorunu, denetim ve imaj sorunu, kurumsal ve profesyonel yönetim eksikliği, mevzuat ve uygulamadan kaynaklanan sorunlar" olarak belirlenmiştir (Gümrük ve Ticaret Bakanlığı, 2012). Benzer şekilde Mülâyim'e (2012) göre, Türk kooperatifçiliğinin sorunları "finansman, üst örgütlenme, eğitim ve araştırma, mevzuat ve denetim" kaynaklı sorunlardır. Bu çalışmanın amacı; Türkiye ile AB ülkelerindeki kooperatifçilik mevzuatı arasındaki farkları ortaya koymaktır. Bu anlamda Türkiye'de kooperatifçilik mevzuatının AB ülkelerinin mevzuatları ile birlikte ele alınması, karşılaştırma yapılabilmesi ve önerilerin daha sağlıklı geliştirilebilmesi açısından önem taşımaktadır.

2.MATERYAL ve YÖNTEM

Çalışmada yöntem olarak derleme yöntemi, materyal olarak ise ilgili mevzuatlar ve daha önce yapılmış çalışmalar kullanılmıştır. İlk olarak, Türkiye'de kooperatifçilik mevzuatının gelişimi ve mevcut mevzuat ile kısaca kooperatifçilikte vergi sistemi ele alınmış, ardından diğer ülkelerde kooperatifçilikteki yasal uygulamalar ortaya konulmuş, son olarak da Türkiye ile AB ülkeleri arasında karşılaştırma yapılmıştır. Çalışmanın son bölümünde ise değerlendirmeler ile çözüm önerileri sunulmuştur. Birçok AB ülkesinde tarımsal kooperatifçilik için genel kooperatifçilik mevzuatından farklı düzenlemeler olmadığı için bunları ayrı değerlendirmek güç olmuştur. Ancak çalışma kapsamında kooperatifçilik konusunda tarımsal açıdan değerlendirmelere yoğunluk verilmeye çalışılmıştır.

3. TÜRKİYE'DE KOOPERATİFÇİLİK MEVZUATI

Türkiye'de Kooperatifçilik Mevzuatının Gelişimi

Türkiye'de 1163 Sayılı Kanunun yürürlüğe girdiği 10.05.1969 tarihine kadar kooperatifler, genel kanun niteliğinde bulunan ticaret yasalarına tabi olarak kurulmuş ve faaliyet göstermişlerdir. 1926 tarihli, 596 sayılı ve 1956 tarihli, 6762 sayılı Türk Ticaret Kanunlarında kooperatifler, ticaret şirketleri arasında sayılmış, ilgili kanunların kooperatiflere yönelik hükümleri 1969 yılına kadar, Tarım Kredi Kooperatifleri ve Tarım Satış Kooperatifleri dışında kalan tüm tarımsal kooperatiflere uygulanmıştır.

Türk hukukunda kooperatifler ve kooperatifçilik genel ve özel kanunlarla beraber, anayasalarda da yerini bulmuş ve desteklenmiştir. 1961 Anayasasının 51. maddesinde “Devlet kooperatifçiliğin gelişmesini sağlayacak tedbirleri alır” hükmü, 1982 Anayasası'nın 171. maddesinde de yer almaktadır. İlgili madde, “Devlet milli ekonominin yararlarını dikkate alarak, öncelikle üretimin artırılmasını ve tüketicinin korunmasını amaçlayan kooperatiflerin gelişmesini sağlayacak tedbirleri alır” hükmünü getirmektedir. 1961 ve 1982 anayasalarının kooperatiflere yönelik hükümleri, kooperatifçiliğin anayasal anlamda güvence altında bulunduğunu göstermekte ve devlete kooperatifler lehine olumlu ödevler yüklemektedir. Buna göre; kooperatiflerin özerkliğine, bağımsızlığına ve demokratik yapısına zarar vermeksizin kooperatifçiliğin gelişmesine yönelik her türlü yasal, idari ve mali tedbirleri almak devletin anayasadan kaynaklanan görevleri arasındadır. Devletin kooperatifçiliğin geliştirilmesine yönelik yasal anlamdaki görevi, ticaret yasasından bağımsız olan 1163 sayılı Kanunun yürürlüğe girmesiyle uygulama şansı bulmuştur.

Kooperatifçilik konusuna kalkınma planlarında da yer verilmiş ve çoğu zaman ülke kalkınması konusunda araç olarak kullanılması amaçlanmıştır. Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı ile başlayan bu amaçlar Dördüncü, Beşinci ve Altıncı Beş Yıllık Planlarda ele alınmıştır. Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planında (1996–2000) ve Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planında (2001–2005) Türkiye'de tarım politikalarında reformun ilk sinyalleri verilmiştir. Bu dönemden itibaren uygulanan politikalarda rekabetçi tarım sektörü, çiftçi kayıt ve tarım bilgi sistemlerinin oluşturulması, Tarım Sigortası Kanununun çıkarılması, kırsal kalkınma, tarım sanayi entegrasyonu, tarım satış kooperatiflerinin özerkleştirilmesi, Tarım Çerçeve Kanununun çıkarılması gerekliliği ortaya konulmuş; bütün bu amaçlara ulaşmak içinde etkin üretici örgütlerinin önemi vurgulanmıştır. Dokuzuncu Kalkınma Planında (2007–2013) “Tarımsal Yapının Etkinleştirilmesi” başlığında gıda güvencesinin ve güvenilirliğinin sağlanması ile doğal kaynakların sürdürülebilir kullanımı gözetilerek, örgütlü ve rekabet gücü yüksek bir tarımsal yapı oluşturulacağı, üretici örgütlenmesine ilişkin mevzuatın yeniden ele alınarak, üreticilerin değişik amaçlara uygun şekillerde; verimliliği ve pazarlamada rekabet gücünü artırıcı yönde örgütlenmelerinin destekleneceği belirtilmektedir. Yine planın “Kırsal Kesimde Kalkınmanın Sağlanması” başlığı altında kırsal kesimin örgütlenme kapasitesinin geliştirileceği ve üretici örgütlerinin güçlendirileceği, farklı üretici örgütlenmelerinin işlevleri, AB tarım uyum sürecinde yeniden düzenleneceği ifade edilmiştir.

Türkiye'de Kooperatifçilik Kapsamındaki Kanunlar

Türkiye'de kooperatifçilik, temel olarak 1163 sayılı Kooperatifler Kanunu ile genel bir kanun altına alınmıştır. Bu kanun kapsamına giren tarımsal amaçlı kooperatifler; tarımsal kalkınma kooperatifleri, sulama kooperatifleri, su ürünleri kooperatifleri ve pancar ekicileri kooperatifleri ile özel yasa niteliğinde olan 1581 sayılı Tarım Kredi Kooperatifleri Kanunu, Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı kapsamı altında faaliyetlerini sürdürmektedirler. Tarımsal amaçlı kooperatif olan Tarım Satış Kooperatifleri de diğer özel yasa niteliğindeki 4572 sayılı Tarım Satış Kooperatifleri Kanunu ile Gümrük ve Ticaret Bakanlığı kapsamı altında faaliyetlerine devam etmektedir.

Kooperatifleri genel yasa niteliğinde bulunan Ticaret Kanunu kapsamından çıkararak 10/05/1969 sayılı ve 13195 numaralı Resmi Gazetede yayımlanarak yürürlüğe giren 1163 sayılı Kanun, kooperatiflere yönelik özel hükümler içermektedir. 1969 tarih ve 1163 sayılı Kooperatifler Kanunu'nun 1. maddesinde, “Tüzel kişiliği haiz olmak üzere ortaklarının belirli ekonomik menfaatlerini ve özellikle meslek veya geçimlerine ait ihtiyaçlarını işgücü ve parasal katkılarıyla karşılıklı yardım, dayanışma ve kefalet suretiyle sağlayıp korumak amacıyla gerçek ve tüzel kişiler tarafından kurulan değişir ortaklı ve değişir sermayeli ortaklıklara kooperatif denir” ifadesi kooperatiflerin hukuki tanımını etmiştir. Değişir ortaklı ve değişir sermayeli ifadesiyle Türk hukukunda kooperatifler açısından serbest giriş veya açık kapı ilkesinin benimsendiği görülmektedir. 1163 sayılı Kooperatifler Yasasının önemli ve kooperatifçilik ilkeleriyle ilintili hükümlerinden birisi de ortakların oy hakkı ile ilgili hükümdür. Yasanın 48. maddesi, “Genel kurulda her ortak yalnız bir oya sahiptir” hükmünü getirmektedir. Bu şekilde birim kooperatiflerde her ortağa ortaklık payı tutarına bağlı olmaksızın tek bir oy hakkı verilmesi kooperatiflerde demokratik yönetim ilkesinin bir sonucudur (Tan ve Karaönder, 2013).

1163 sayılı Kanunun, kooperatiflere tanınan bir kısım muafıklar ve kooperatif yöneticilerinin cezai sorumluluğuna ilişkin hükümleri de özellik arz etmektedir. Kooperatifler Kanunu, yöneticilerin cezai sorumlulukları bakımından da ticaret şirketlerinden farklı hükümlere yer vermiştir. Yasanın 62/3'üncü maddesi uyarınca, kooperatif yönetim kurulu üyeleri kooperatifle ilgili suç teşkil eden fiil ve hareketlerinden dolayı kamu görevlisi gibi cezalandırılmaktadır.

Kooperatifler Kanunu 9 bölümden oluşmaktadır. Bu kanun; 1971/1496, 1981/2475, 1987/3381, 1988/3475, 1997/4274, 2001/4629 ile 2004 tarih /5146 sayılı kanunlar olmak üzere 7 defa değişiklik yapılarak, günümüz şartlarına uygun hale getirilmeye çalışılmıştır. Bu yasa Tarım Satış ve Tarım Kredi Kooperatifleri gibi kendi özel yasaları olan kooperatifler dışındaki

bütün tarımsal kooperatifler için uygulanmaktadır. Kooperatifin kuruluşu şirketlere göre daha basit ve kolaydır. 1163 sayılı Kanununun 1. maddesinde tanımlanan kooperatiflerin en az 7 ortaklı bir ana sözleşme ile ilgili bakanlığın iznine ihtiyacı vardır. Ancak bu şekilde kooperatifin tescil ve ilanı yapılabilir. Tarım Satış Kooperatifleri ve Birlikleri Kanununda ise bu sayı en az 30 olarak belirtilmiştir.

Kooperatifler yasası dışında kalan ve özel yasa niteliğindeki 4572 Sayı ve 2000 Tarihli Tarım Satış Kooperatif ve Birlikleri Kanunu 1985 tarihine kadar, Tarım Satış Kooperatif ve Birlikleri, 1935 tarihli ve 2834 sayılı Kanun ile kuruluşlarını ve işleyişlerini yürütmüşlerdir. 30.04.1985 tarih ve 3186 sayılı KHK ile 2834 sayılı Kanun yürürlükten kaldırılmıştır. 3186 sayılı KHK ise 01.06.2000 tarih ve 4572 sayılı Tarım Satış Kooperatif ve Birlikleri Hakkında Kanun'un 8. maddesiyle 16.06.2000 tarihinden geçerli olmak üzere tamamı yürürlükten kaldırılmıştır (Kızılaslan ve Menek, 2009). Bu yeni kanun ile devlet vesayeti altında bulunan Tarım Satış Kooperatifleri daha demokratik bir statüye kavuşmuştur. Bu kanun 2003/4962, 2004/5234 ve 2005 tarih ve 5290 sayılı kanunlar olmak üzere günümüze kadar 3 defa değişiklik yapılmıştır.

Tarım Satış Kooperatif ve Birlikleri Kanunu'nda bir tarım satış kooperatifinin kurulabilmesi için en az 30 üreticinin, tarım satış kooperatif birliğinin kurulabilmesi için ise en az üç tarım satış kooperatifinin bir araya gelmesi gerektiği belirtilmiştir.

Diğer özel kanun ise 18.04.1972 tarih ve 1581 sayılı Tarım Kredi Kooperatifleri ve Birlikleri Kanunu'dur. Bu yasa, 1984/237 KHK, 1985/3223, 1988/336 KHK, 1995/553 KHK ve en son olarak 2005 tarih/5330 sayılı kanunlarla değişiklikler yapılmıştır.

Türkiye'de Kooperatifçilikte Vergilendirme

Sosyal ekonominin önemli bir unsuru olan kooperatifler AB ülkelerinin ekonomilerinde de önemli fonksiyonlar üstlenmişlerdir. Türkiye'de de kooperatiflere sağlanan vergi indirimleri ve istisnaların kooperatifçilik hareketinin gelişimine katkıda bulunacağı düşünülmektedir (Yercan ve Engindeniz, 2001; Koçtürk, 2006).

Kooperatifler Yasası uyarınca, birim kooperatifler ve üst örgütlere vergi ve harçlar yönünden önemli muafıklar tanınmıştır. Ancak yasanın 93/4'üncü maddesi hükmüne göre; birim kooperatifler, kooperatif birlikleri ve kooperatif merkez birlikleri, faaliyete geçen üst kuruluşlara girmedikleri takdirde bir kısım muafıklardan yararlanamayacaklardır. Bu hüküm, kooperatif üst örgütlenmesinin özendirilmesi açısından oldukça önemlidir (Tan ve Karaönder, 2013). Bu çerçevede kooperatifleri diğer ortaklıklardan ayıran avantajları, çeşitli vergilerden muaf tutulmalarıdır. Kooperatiflerin kuruluş ve işleyişi üç çeşit kanunla düzenlenmektedir. Vergi konuları ise bu kanunlara ek olarak, başlıca Kurumlar Vergisi ve Gelir Vergisi, Katma Değer Vergisi ve Emlak Vergisi olmak üzere birçok vergi konusu içerisinde geçmektedir.

Türkiye'de Kurumlar Vergisi karşısında kooperatiflerin durumuna bakıldığında 2006 tarih ve 5520 Sayılı Kurumlar Vergisi Kanunu'nda (KVK) verginin konusu 1. maddesine göre sermaye şirketleri, kooperatifler, iktisadi kamu kuruluşları, dernek veya vakıflara ait iktisadi işletmeler ile iş ortaklarının kurum kazançları kurumlar vergisine tabidir. KVK'nın 2. maddesinde kooperatiflerin, 1163 sayılı Kooperatifçilik Kanununa veya özel kanunlarına göre kurulan kooperatifler ile benzer nitelikteki yabancı kooperatifleri ifade ettiği belirtilmiş, ancak kooperatifler türleri itibarıyla tek tek sayılmamıştır. Bu çerçevede, hangi türde olursa olsun, kooperatifler kurumlar vergisi mükellefi olarak kabul edilmektedir. KVK'nın 4. maddesinin 1. fıkrasının (k) bendi ile de tüketim ve taşımacılık kooperatifleri dışında kalan kooperatifler belirli şartlarla kurumlar vergisinden muaf tutulmuşlardır.

Muafiyetten yararlanabilmeleri için ana sözleşmelerinde; sermaye üzerinden kazanç dağıtılmamasına, yönetim kurulu başkan ve üyelerine kazanç üzerinden pay verilmemesine, yedek akçelerinin ortaklara dağıtılmamasına, sadece ortaklarla iş görülmesine dair hükümlerin bulunması; bu kayıt ve şartlara da fiilen uyulması gerekmektedir. Bu şartlara ana sözleşmelerinde yer vermeyen ya da yer vermekle beraber bu şartlara fiiliyatta uymayan kooperatifler, muafiyet hükümlerinden yararlanamayacaktır, denilmektedir.

Bu muafiyetler dışında, kooperatiflerin bazı kazançları da kurumlar vergisi istisnasına girmektedir. İstisnalar 5. maddenin 1. fıkrasının (i) bendinde anlatılmaktadır. KVK'nın 5. maddesinin 1. fıkrasının (i) bendinde, kooperatiflerde risturn istisnası düzenlenmiş olup tüketim, üretim ve kredi kooperatiflerinin ortakları için hesapladıkları risturnlar (ilgili alt bentlerde belirtilen bazı koşullar altında) kurumlar vergisinden istisna edilmiştir. Bütün kooperatifler için ortakların yönetim gideri karşılığı olarak ödedikleri paralardan harcanmayarak ortaklara iade edilen kısımlar, risturn istisnasından yararlanacaktır. Yönetim gideri olarak ödenen paraların risturn sayılabilmesi için kooperatif tarafından üyelere iade edilmesi gerekmektedir.

KVK'nın 5. maddesinin 1. fıkrasının (i) bendinin 2. paragrafında, "Bu risturnların ortaklara dağıtımı, kâr dağıtımı sayılmaz. Risturnun nakden veya aynı değerde mal ile ödenmesi istisnanın uygulanmasına engel değildir.", 3. paragrafında ise "Ortaklardan başka kimselerle yapılan işlemlerden doğan kazançlar ile ortaklarla ortaklık statüsü dışında yapılan işlemlerden doğan kazançlar hakkında risturnlara ilişkin istisna hükmü uygulanmaz." hükmü yer almaktadır.

Gelir vergisi karşısında kooperatiflerin durumuna bakıldığında 1960 tarih ve 193 sayılı Gelir Vergisi Kanunu'nun 1. maddesi (Değişik madde: 07/01/2003-4783 S.K./1. md.), "Gerçek kişilerin gelirleri gelir vergisine tabidir. Gelir bir gerçek kişinin bir takvim yılı içinde elde ettiği kazanç ve iratların safi tutarıdır". Bu maddeye göre kooperatifler tüzel kişiliğe sahip kurum olduğu için, gelir vergisine tabi değildir. Aynı kanunun 75. madde 2 no'lu fıkrasında; "Kooperatiflerin ortakları ile yaptıkları muamelelerden doğan karların ortaklara, kooperatifle yaptıkları muameleler nispetinde tevzii, kazanç dağıtımı sayılmaz" denilmektedir. Buna göre kooperatiflerde dağıtılan risturnlar gelir vergisine tabi değildir.

Kooperatifler KDV'den muaf değildir. Bu yüzden kanununun 1. maddesinde yer alan hükümlerden dolayı katma değer vergisi yükümlüsüdür. KDV Kanunu'nun "Kültür ve Eğitim Amacı Taşıyan İstisnalar" başlıklı 17. maddesinin 4. fıkrası (h) bendinde "Zirai amaçlı su teslimleri ile köy tüzel kişiliklerince köyde ikamet edenlere yapılan ticari amaçlı olmayan perakende içme suyu teslimleri, kamu kuruluşları, tarımsal kooperatifler ve çiftçi birliklerince yapılan arazi ıslahına ait hizmetler" KDV İstisnaları arasında yer almaktadır. Yukarıda bahsedildiği üzere, 17. maddede, tarımsal amaçlı kooperatiflerin, tarım alet ve yedek parçalarıyla, suni gübre, ilaç yemlerini temin ve çiftçiye tesliminin; tarımı yayma, ıslah ve teşvik amacıyla yapılan teslimler kapsamında kabulü gerektiği gibi, söz konusu araç ve gereçlerin, tarımsal üretimi artırmaya, tarım ve üretimin kalitesini yükseltmeye, tarım sahalarını genişletmeye büyük ölçüde yardımcı olduğu kuşkusuzdur. Tarımsal amaçlı kooperatiflerin bu anlam içinde değerlendirilip, KDV'den müstesna tutulması gerekmektedir.

Emlak vergisi karşısında kooperatiflerin durumuna bakıldığında 1970 tarih ve 1319 sayılı Emlak Vergisi Kanunu'nun 4. madde (p) bendine (Ek bent: 17/07/1972 - 1610/1 md.) göre; Tarım kredi, tarım satış kooperatifleri ve 1163 sayılı Kooperatifler Kanunu kapsamındaki kooperatiflerin kuracağı kooperatif birlikleri, kooperatif merkez birlikleri ve Türkiye Milli Kooperatifler Birliğinin ve Türk Kooperatifçilik Kurumunun sahip oldukları kendi hizmet binaları emlak vergisinden daimi muaf tutulmuşlardır. Ancak kooperatifler arazi vergisinden muaf tutulmamışlardır. Ayrıca kooperatiflere, aynı maddenin (h) bendinde "Zirai istihsalde kullanılmak şartıyla makine ve alet depoları, zahire ambarları, samanlıklar, arabalıklar, ağıllar, ahırlar, kümesler, kurutma mahalleri, böcekhaneler, serler (seralar) ve benzeri binalarla, işçi ve bekçi bina, kulübe ve barakaları" emlak vergisinden muaf tutulmuştur (Kızılaslan ve Menek, 2009).

4. AB ÜLKELERİNDE KOOPERATİFÇİLİK MEVZUATI

Dünyada ilk kooperatifçilik hareketi 24 Ekim 1844 günü, İngiltere'de çağdaş kooperatiflerin ilk öncüsü sayılan Rochdale Tüketim Kooperatifi kurulması olarak sayılmaktadır. Ülkelere göre kooperatif hareketinin doğuşu ayrıntılı bir şekilde incelendiğinde, ilk kooperatif hareketlerinin genellikle Avrupa ülkelerinde başladığı görülmüştür. AB ülkelerinde kooperatifçilik 19. yy'de başlamıştır. 1920'lerden sonra kooperatif hareketinin hızlı bir gelişme gösterdiği anlaşılmaktadır (Kızılaslan ve Menek, 2009). Kooperatiflerle ilgili yasal düzenlemenin başlangıcı ise 1800'lü yıllardır.

AB üye ülkelerinin çoğunda kooperatifler için ulusal kanun çerçevesinde, medeni kanunun özel bir dalına (ilgili ticaret kanunu) bağlı şekilde ve çoğu durumda "özel kooperatif yasası" şeklinde bir düzenleme mevcuttur. Sadece bazı ülkelerde tarımsal kooperatiflere yönelik özel bir düzenleme görülmektedir. AB ülkelerinde genellikle kooperatifler sınırlı sorumlu, sınırsız sorumlu ya da ekonomik çıkar gruplaşması/anonim şirket şeklinde çeşitlilik göstermektedir. Birim kooperatif kurulması için gerekli en az ortak sayısı AB ülkelerinde her zaman kanunda belirtilmemektedir. Bunun yanında Portekiz'de 5, Yunanistan'da 10, Estonya'da 8, İtalya'da 9 olarak belirtilmiştir. Minimum sermaye düzeyi tüzükte öngörülmediği sürece çok sık belirtilmemektedir. Buna rağmen, Belçika, Letonya, Portekiz dışında ortalama olarak 1000 avronun altında olmamaktadır. Hollanda gibi bazı üye ülkelerde, kooperatif yasası iç yönetim yapısı, finansal yapı ve kooperatifin çeşitli faaliyetleri konusunda esneklik sağlayabilmektedir (Çizelge 1).

Bazı AB ülkelerinin mevzuatları kooperatiflerde üst örgütlenmenin (dernek ya da birlik şeklinde) kurulması/işleyişi hakkında hükümler içerebilmektedir. AB ülkelerinden sadece İspanya, Portekiz ve İtalya anayasalarında kooperatiflerin gelişmesi için düzenlemeler bulunmaktadır. İspanya Anayasası'nın 129. maddesi 2. fıkrasında kooperatiflerin gelişmesinin özel yasalarla düzenlenmesine yer verilmiştir. Bu nedenle 1987 yılında İspanya'da "Genel Kooperatifçilik Yasası" yürürlüğe girmiştir. Ülkenin kendi hukuki yapısına uygun olarak hür girişimciliği teşvik eden federal yasalar da vardır. Bölgeler arasında farklılığa rağmen Ulusal Tarım Yasası'nda kooperatiflerin yapısı ve amaçlarının Uluslararası Kooperatifler Birliğinin (ICA) evrensel ilkelerine uygun olması koşuluna yer verilmiştir (COGECA, 2014).

Kooperatif yönetimi için standart bir prensip öngörülmemekle beraber, AB ülkelerinin genelinde, çoğu zaman "1 kişi 1 oy" kuralı geçerlidir. Genellikle yönetim anlamında iki aşamalı sistem yaygındır. Kanunlarda genellikle iki karar alma organının olması gerektiği belirtilmiştir (Çizelge 2). Bunlar; "Yönetim Kurulu" (BoD: Board of Directors) ve "Genel Kurul"dur (GA: General Assembly). Bazen ilave olarak mali işler için idari kurul da olabilmektedir. Çoğu durumda, yürütme ya da denetim komiteleri de karşımıza çıkmaktadır. Örneğin Finlandiya'da kooperatifte bağımsız denetçi olmayan diğer durumlarda, müfettiş olması zorunludur. Almanya'da görüldüğü gibi kooperatifin 20'den fazla ortağı olmayan ender durumlarda kooperatifin danışma kurulu olması istenmemektedir.

Çizelge 1. AB ülkelerinde kooperatif kanunları ve yasal çerçeve

Ülke	Ulusal kooperatif kanunu	Yasal çerçeve
Belçika	Sınırlı sorumlu kooperatif (20 Temmuz 1991 kanunu); sınırsız sorumlu kooperatif (7 Mayıs 1999 kanunu); ekonomik çıkar grubu (17 Temmuz 1989 Kanunu)	Sınırlı sorumlu ve sınırsız sorumlu kooperatif için Minimum ortak sayısı: 3. Ekonomik çıkar gruplaşması için sınırlama yok. En az sermaye sınırlı sorumlu için:18550 Avr o. Diğer ikisi için gerekli değil.
Bulgaristan	Ulusal kooperatif kanunu	Zorunluluk yok
Çek Cumhuriyeti	90/2012: Ticari şirketler ve kooperatifler kanunu (Ticari Şirket ACT)	En az ortak sayısı:3, başka zorunluluk yok
Danimarka	Yok	Zorunluluk yok
Almanya	Kooperatifler Kanunu	En az ortak sayısı:3, başka zorunluluk yok
Estonya	Ticari İlişki Kanunu 1 Şubat 2002	Çoğu kooperatiflerde yasal düzenleme ticaret şirketleri şeklinde (çoğunlukla özel limitedşirketler). En az ortak sayısı: 5, en az sermaye: 2556 Avro
İrlanda	Kooperatiflerde çoğunlukla uygulanan Endüstriyel ve Tasarruf Toplum Yasası (1893 - 2005) bulunmaktadır.	En az ortak sayısı: 8, biri sabit hissedar (Kurucu ortak), biri Avro hisseli.
Yunanistan	Değişik 4015/2011 Kanunu Değişik 2810/2000 Kanunu	En az ortak sayısı: 10, en az sermaye: 10000 Avro
İspanya	27/1999 16 Temmuz Kooperatifçilik Kanunu; İspanya'da kooperatif mevzuatı ticaret kanununun değil Medeni kanunun yetki alanına girmektedir, temeli mevcut İspanyol Yasasının 129.2. maddesine dayanmaktadır.	1.dereceden kooperatif ise en az ortak sayısı: 3 (madde 6, kanun: 27/1999). 2.dereceden kooperatif ise 2 kooperatif olmak zorunda (madde 8, kanun: 27/1999). Herhangi bir en az sermaye gerekmiyor.
Fransa	Kooperatiflerin statüsüne dair 10 Eylül 1947 kanunu, cilt V, köy ve denizcilik ve balıkçılık kanunu başlığı II	En az ortak sayısı: 7. En az sermaye yok. Fakat ortak hissesi var (en az 1.50 Avro).
Hırvatistan	Kooperatif Kanunu (NN 34/11, 125/13; 76/14)	En az ortak sayısı: 7. En az sermaye: 1000 kunas (130 Avro).
İtalya	İtalya medeni hukuku	En az ortak sayısı: 9. Kooperatif en az 3 kişiyle kurulmalıdır, gerçek kişi ise.
Kıbrıs	Kooperatifler kanunu (1985-2003)	Uyulması zorunlu hüküm yoktur.
Letonya	Yok	En az sermaye: 2000 Ls (yaklaşık 2845 Avro).Başka uyulması zorunlu hüküm yoktur.
Litvanya	Kooperatif şirketleri kanunu	En az ortak sayısı: 5.
Lüksemburg	Yok	Yok
Macaristan	X/2006 Kooperatifler kanunu) -Kasım 2011; tarımsal kooperatif işletme hisseleri Kanunu CXLI (2000)	Yok
Malta	Kooperatif Toplumları Yasası 2001	En az ortak sayısı: 5, sermaye 100,000 Avro
Hollanda	Ulusal Kooperatif Kanunu	Yok
Avusturya	Ticaret kanunu; Kooperatif Kanunu; Kooperatif Denetim Kanunu	Kanunda belirtilen uyulması gereken hüküm yoktur.
Polonya	15 Eylül 2000a Ticari Şirketler Kanunu	En az ortak sayısı: en az 10 kişi ya da 3 tüzel kişi, tarımsal üretici kooperatifleri için en az 5. En az sermaye: en az bir hisse, değeri genel kurul tarafından belirtilmektedir.
Portekiz	Kooperatif yasası 7 Eylül 51/96 sayılı kanun); 20 Ağustos 335/99 sayılı kanun hükmünde kararname; 2 Eylül 262/86 sayılı Ticari İşletmeler kanun hükmünde kararname	En az ortak sayısı: 5, en az sermaye: 5,000,000 Avro
Romanya	566/2004 sayılı Tarımsal Kooperatifler Kanunu	En az ortak sayısı: 5. Sermaye: 1.dereceden kooperatifler için 114 Avr o, 2.dereceden kooperatifler için 2,275 Avro.

Kaynak: Development of Agricultural Cooperatives in the EU 2014, COGECA.

Çizelge 2. AB ülkelerinde kooperatif yönetimi

Ülke	Yönetim (hükümler)	Yönetim (kurul yapısı)
Belçika	“bir kişi bir oy” kuralı zorunlu değil fakat kooperatiflerin %66’sı prensipte bunu uygulamaktadır.	Genellikle iki kademeli sistem: Yönetim Kurulu (BoD: Board of Directors) ve Genel Kurul (GA: General Assembly), bazen denetleme kurulu da ek olarak kurulur.
Bulgaristan	Yok	Yok
Çek Cumhuriyeti	“bir kişi bir oy” kuralına uyulur.	İki kademeli sisteme izin verilir.
Danimarka	Genellikle “bir kişi bir oy” kuralına uyulur.	Çeşitli
Almanya	Hem “bir kişi bir oy” hem oransal temsil sistemi mümkündür olmakla beraber ortaklar tarafından tüzükte belirtilmek zorundadır.	Prensipte, kooperatifte yönetim kurulu ve denetleme kurulu zorunludur.
Estonya	“bir kişi bir oy”	Yönetim Kurulu ana karar verici organdır.
İrlanda	Kanunda hüküm belirtilmemiştir.	Kanunda belirtilen bir hüküm bulunmamaktadır.
Yunanistan	“bir kişi bir oy”	3 zorunlu organ bulunur: yönetim kurulu, genel kurul, denetleme kurulu.
İspanya	“bir kişi bir oy”	Genel kurul ve yönetim kurulundan oluşan iki kademeli sistem.
Fransa	“bir kişi bir oy”	En yaygın sistem başkanı ve yöneticisi olan yönetim kuruludur.
Hırvatistan	“bir kişi bir oy”	2 kademeli sistem: kooperatif organlar: genel kurul, denetleme kurulu ve yönetici
İtalya	“bir kişi bir oy”	3 farklı sisteme izin verilmiştir (geleneksel, 1 ve 2 kademeli sistem).
Kıbrıs	“bir kişi bir oy”	2 zorunlu organ: (a) tüm ortaklardan oluşan yıllık genel kurul ve (b) ortaklar arasından seçilmiş yürütme komitesi.
Letonya	“bir kişi bir oy”	Şu an itibari ile kooperatifler Kooperatif Ortaklık/Şirket Kanununun kurallarına göre hareket etmektedir.
Litvanya	“bir kişi bir oy”	Organlar: ortaklar toplantısı, kurul ve yönetim başkanı
Lüksemburg	Yok	Yok
Macaristan	Yok	Yok
Malta	Yok	Yok
Hollanda	Yok	Genel kurul ve yönetim kurulundan oluşan iki kademeli sistem
Avusturya	Kanunda başka hüküm belirtilmemiş ise “bir kişi bir oy” kuralı.	Belli bir sayıya ulaştığında yürütme kurulu zorunludur böylece ikili sistem zorunlu hale gelir. Yasa kooperatifte 40’tan az çalışan olduğunda yürütme kurulu olmasını şart koşar.
Polonya	“bir kişi bir oy”	Yok
Portekiz	“bir kişi bir oy”	“klasik” sistem: genel kurul/ yönetim (idare) / denetleme kurulu – kooperatif kanunu
Romanya	“bir kişi bir oy”	2 aşamalı sistem: genel kurul ve yönetim kurulu
Slovenya	“bir kişi bir oy”	Genel kuruldan oluşan tek aşamalı sistem
Slovakya	Katılan ortak sayısına bağlı olarak ortakların oy dağılımı tamamıyla oransaldır.	3 zorunlu organ: genel kurul (tüm ortakların oluşturduğu kurul), yönetim kurulu (kooperatif küçük ise 50’den az ortağı var demektir; tüzük sadece 1 tane başkan (müdür) olacağı yönünde zorunlu hüküm koyabilir); kontrol komitesi
Finlandiya	Hem “bir kişi bir oy” hem nispi temsil sistemi mümkündür	Tek ya da iki aşamalı sistem de mümkündür, en az 1 aşama mecburidir (kurul)
İsveç	Hem “bir kişi bir oy” hem nispi temsil sistemi	Tek aşamalı sistem
İngiltere	“bir kişi bir oy”	Yok

Kaynak: Development of Agricultural Cooperatives in the EU 2014, COGECA.

Finlandiya'da olduğu gibi bazı AB ülkelerinin kooperatif mevzuatında, öz sermayeye katkı olması için kooperatife üye olmayan ortaklığa/iştirakçiyeye müsaade de edilebilmektedir. Diğer yandan örneğin Fransa'da genel olarak bu iştirakçiler oy hakkına sahip olmamakta, fakat bazı durumlarda genel kurullarda oylayabilmekte ve yönetim kurulunda da bulunabilmektedirler. Hırvatistan'da olduğu gibi AB ülkelerinin çoğunluğunda dış yatırımcıların temsilcileri genel kurulda düşüncelerini ifade edebilmekle birlikte, oy kullanmadan gözlemci haklarına sahip olmaktadır. Almanya da görüldüğü gibi bazı diğer durumlarda, yatırımcı ortaklar sınırlı oy kullanma hakkına sahip, katılımı olmadan sadece sermaye sağlayarak yönetim kurulunda ya da denetleme kurulunda bulunabilmektedirler. Çek Cumhuriyeti'nde ise dış finansman sağlayan iştirakçilerin kurullara katılmadığı (kontrol/oy kullanma yok, kurulda temsiliyet yok) durumlar da vardır (COGECA, 2014).

AB Ülkelerinde Kooperatifçilikte Vergilendirme

AB ülkelerinin kooperatifçilikte vergi durumlarına bakıldığında, çoğu durumda kooperatiflerin istisnalar ve özel kurallar olmaksızın genel vergilendirme sistemine tabi olduğu görülmektedir (Örn: Avusturya, Belçika, Hırvatistan, Çek Cumhuriyeti, Danimarka, Finlandiya, Fransa, Almanya, Letonya ve Romanya) (Çizelge 3). Ancak Belçika'daki akredite kooperatifler bunlar arasındaki istisnalardandır. Ayrıca Fransa'da özel vergi düzenlemeleri de görülmektedir: buradaki kooperatiflere kurumlar vergisi, bölgesel harçlar, emlak vergisi olmak üzere 3 çeşit vergi uygulanmaktadır. Yunanistan'da ise kooperatifler kurumlar vergisi kanununun birçok maddesinden muaftır.

İtalya'da vergi sistemi kooperatiflere ve özellikle ilk ve her şeyden önce diğer işletmelerin de tabi olduğu genel kurullara ve normal vergilendirmeye tabi tarımsal kooperatiflere uyarlanmıştır. Portekiz'de kooperatiflere özgü vergi kolaylıkları hakkında yönetmelikte hükümler mevcuttur. İspanya'da, özellikle kurumsal vergi ile ilgili olarak kurumsal mevzuat tamamlayıcısı gibi farklı bir vergi rejimi vardır.

Tarımsal kooperatiflerde özel muafiyeti olan birkaç durumla da karşılaşmaktadır. Örneğin, Almanya'da kooperatiflerin ticari faaliyetlerinin özel kota edilmiş durumları sınırlandırılmıştır, Yine Portekiz'de tarımsal kooperatiflerde yasayla öngörülen özel muafiyetler bulunmaktadır.

IFRS (International Financial Reporting Standards: Uluslararası Finansal Raporlama Standartları) birkaç üye ülke tarafından uygulanmaktadır. Finlandiya'da IFRS sadece hibrit kooperatifler (Atria, HKScan) tarafından uygulanmaktadır. Fransa'da sadece belirtilmiş iştiraklerde, İtalya, Portekiz, İsveç'te tamamen uygulanmaktadır. İspanya'da Uluslararası Muhasebe Standartları Kurulu (International Accounting Standards Board) hükmünde ilgili bir uygulama vardır (COGECA, 2014).

5. TÜRKİYE İLE AB ÜLKELERİNDE KOOPERATİFÇİLİK MEVZUATINDAKİ TEMEL FARKLAR

Türkiye'de kooperatifçilik denildiğinde, biri genel ikisi özel olmak üzere üç yasadın bahsedilir. AB ülkelerinde ise kooperatifler, Kooperatifler Kanunu altında genel bir yasaya tabi olabilirken (Örn: Bulgaristan, Almanya, Hırvatistan, Kıbrıs), ticari şirketlerle birlikte Ticaret Kanunu kapsamında da yer alabilmektedirler (Örn: Çek Cumhuriyeti, Estonya). Kooperatifçilikle ilgili özel bir yasası olmayan ülkeler de mevcuttur (Örn: Danimarka, Letonya, Slovakya, İngiltere). AB ülkelerinde kooperatiflerin çoğunlukla tek bir kanun kapsamında olduğu söylenebilir.

Kooperatifçilik ilkelerinden olan demokratik denetim kavramı ile örtüşen ve Türkiye'de Kooperatif Kanununun 48. maddesinde "genel kurulda her ortak yalnız bir oya sahiptir" ifadesinin uygulamadaki "bir kişi bir oy" kuralı çoğu AB ülkelerin mevzuatında da aynı şekilde yer almıştır. Kanunda belirtilmeyen ülkeler için ise uygulamada aynı ilkeye uyulduğu görülmektedir.

Türkiye'de birim kooperatif kurulmasında en az 7 ortak olması istenirken, bu, AB ülkelerinde çeşitlilik gösterebilmektedir. Belçika, Çek Cumhuriyeti, Slovenya'da 3; Estonya, Malta'da 5, Fransa, Hırvatistan'da 7; İtalya'da 9; Yunanistan ve Polonya için 10 olarak kanunda belirtilmiştir.

Yönetim şekilleri incelendiğinde; Türkiye'de genel kurul, yönetim kurulu ve denetim kurulundan oluşan üç aşamalı sistem mevzuatta zorunlu kılınmıştır. AB ülkelerine bakıldığında iki ya da üç aşamalı sistemler mevcuttur. Yönetim kurulu ve genel kurul hemen hepsinde bulunmakta, denetim kurulu ise ilave olarak bazı ülkelerde görülmektedir.

Türkiye'de kooperatifçilikte özellikle tarımsal anlamda vergiden muaf durumlar mevcuttur. AB ülkelerinde kooperatifler genel vergilendirme sistemlerine çoğunlukla tabi olmakla beraber istisnalar ya da muaf durumlarla pek karşılaşmamaktadır.

Kooperatifler arası işbirliği, temel kooperatifçilik ilkelerinden biridir. Örgütlenme ve kooperatif hareketinin başarılı olabilmesi, aralarında etkin bir işbirliği sağlanması halinde olanaklıdır. Özellikle aynı alanda faaliyette bulunan kooperatiflerin, birlik, merkez birliği ve ulusal birlik şeklinde birlikte hareket etmeleri ve giderek uluslararası işbirliği sağlamaları gerekir. AB ülkelerinde bunun örnekleri görülmektedir, hatta AB de topluluk düzeyinde olduğu gibi birçok ülkede meslek örgütleri ile kooperatifler ortak hareket etmektedirler. Türkiye'de tarım satış kooperatifleri dışında bu tür bir yapılanmanın varlığından pek söz edilmemektedir.

Çizelge 3. AB ülkelerinde kooperatif vergi sistemi

Ülke	Vergilendirme	Muhasebe ilkeleri
Belçika	İşletmeler için genel hukuk geçerlidir.	Yok
Bulgaristan	Yok	Yok
Çek Cumhuriyeti	Tarımsal kooperatiflerin hiçbir muafiyeti olmadığı genel vergilendirme sistemine tabidirler.	Yok
Danimarka	Kooperatifler birçok hükümden sonra Kurumlar vergisi kanununa göre vergilendirilmektedir.	IFRS bazı kooperatifler tarafından uygulanır.
Almanya	Tüm tüzel kişiler gibi aynı gelir vergisi kanunu uygulanır, kurumlar vergisi kanunu (Körperschaftsteuer), ve ticaret vergi kanunu da uygulanır.	Yok
Estonya	Yok	Yok
İrlanda	Yok	Yok
Yunanistan	Sadece Vergilendirme dönemine ilişkin yıllık fazlaların ortaklara dağıtılması gereken kısmı ortak seviyesinde vergilendirilmektedir.	Yok
İspanya	İspanya’da, kooperatifler kurumlar vergisi ile bağlantılı farklı vergi sistemine sahiptir (19 Aralık 20/1990 kanunu, kooperatif vergi sistemi üzerine).	Yok
Fransa	Prensipte tarımsal kooperatifler genel vergi sisteminetabidir.	Sadece listelenmiş belirli ortaklıkları olan kooperatifler IFRS’yi uygulamak zorundadırlar.
Hırvatistan	Tarımsal kooperatifler genel vergi sistemine tabidir.	Hırvatistan’da IFRS uygulanmaktadır.
İtalya	Kooperatif vergi sistemi için birkaç hüküm belirtilmiştir.	İtalyan kooperatifler IFRS uygulamaktadır.
Kıbrıs	Yok	Yok
Letonya	Yok	Yok
Litvanya	Yok	Yok
Lüksemburg	Yok	Yok
Macaristan	Yok	Yok
Malta	Yok	Yok
Hollanda	1969 Kurumlar vergisi 9. Maddede özel bir vergi kolaylığı hükmü bulunmaktadır.	Yok
Avusturya	Kooperatifle genel vergi sistemine tabidirler, istisnalar ya da özel kurallar yoktur.	Sermaye piyasası kanunu ile ilgili hükümler nedeniyle IFRS standartları sadece en büyük şirketler için geçerlidir
Polonya	Yok	Yok
Portekiz	Tarımsal kooperatifler genel vergi sistemine tabidirler, fakat gelirler vergisinin %23 oranından tarımsal kooperatifler muafırlar.	IFRS kooperatiflerde geçerlidir.
Romanya	Tarımsal kooperatifler genel vergi sistemi hükümlerine tabidirler.	Yok
Slovenya	Tarımsal kooperatifler genel vergi sistemi hükümlerine tabidirler.	Yok
Slovakya	İşletme formundaki kooperatiflere uygulanan yasal vergi sistemi: Kooperatiflerden gelir vergisi (%19); VAT (%20) şeklindedir.	Yok
Finlandiya	Tarımsal kooperatifler genel vergilendirme hükümlerine tabidir.	Hibrit kooperatifler IFRS yi uygulamaktadır.
İsveç	Genel vergi sistemi hükümlerine tabidirler.	Büyük kooperatifler IFRS’yi uygulamayı tercih etmektedirler.
İngiltere	Kooperatifler ya da işbirlikçi yapıdaki tüm yasal işletmeler kurumlar vergisine tabidir.	Yok

Kaynak: Development of Agricultural Cooperatives in the EU 2014, COGECA.

Özellikle mevzuattan kaynaklanan sorunlar (çok sayıda ve birbiriyle çelişen mevzuatın bulunması), mali sorunlar, örgütlenme bilincinin tam olarak yerleşmemesi ve tarım kesiminde eğitim düzeyinin düşük oluşu, örgütlerin gelişimini engellemekte ve onları bir anlamda kamuya bağımlı kılmaktadır. Oysa gelişmiş ülkelerdeki özerk ve bağımsız üretici örgütleri tarım politikalarının oluşumunda etkili olmaktadır. Örgütler daha da ileri giderek yatay bütünleşmelerini tamamlamışlar, birçok ülkede federasyon ve konfederasyon (bölge ve merkez birlikleri) şeklinde üst örgütlerini oluşturmuşlar, dikey bütünleşme yoluyla da faaliyetlerini çeşitlendirerek ekonomik açıdan güçlenmişlerdir.

6.DEĞERLENDİRME ve SONUÇ

Kooperatifçilik günümüzde ülkelerin özellikle de tarım sektörünün kalkınması için çok önemli bir araçtır. Bu sebeple ülke ekonomisinin güçlenmesi için kooperatiflerin geliştirilmesi ve kooperatifçilik ilkelerine göre çalıştırılmaları gerekir. Türkiye'de kooperatifçiliği düzenleyen kanunlar, genellikle ülke şartları gözönünde tutulmadan bu konuda gelişmiş olan ülkelerin mevzuatları alınmak suretiyle yürütülmektedir. Türkiye'de kooperatiflerin kuruluş ve faaliyetlerini düzenleyen üç ayrı kanun ve bu kanunları yürüten iki farklı bakanlık bulunmaktadır. Aynı kitleye hizmet veren kooperatifler arasında farklılık oluşturması ve farklı kooperatif tiplerini öngörmesinden dolayı, bu durum bazen karışıklığa yol açmakta ve kooperatiflerin bütünleşmesini de önlemektedir.

Genel olarak değerlendirildiğinde, Türkiye'de kooperatifçilik devletin müdahalesi ve kontrollü ile geliştirilen bir hareket olarak görülmektedir. Esas olarak kooperatifçiliğin gelişme aşamasında desteklenmesi ve zaman içerisinde devletin kontrolü bir şekilde kooperatiflerden elini çekmesi, kooperatiflerin gelişmesi için çok önemlidir. Vesayet altındaki kooperatifler, kimileri tarafından kar edemeyen kuruluşlar veya kamu kaynaklarından daha iyi faydalanmanın yolu olarak görülmektedir (Kızılaslan ve Menek, 2009). Faal olmayan kooperatiflerin çoğu gerçek bir ihtiyaç duyulmadan kurulan kooperatiflerdir. Öte yandan, başarılı olan ve faaliyetini genişleterek sürdüren kooperatifler, ihtiyaç sonucu kurulduğu ve ortaklarca desteklediği için, gittikçe daha etkin olmaktadır. Bu nedenle, başarısız kooperatiflere bakarak bu hareketten vazgeçmek yerine, başarılı olanları destekleyerek kooperatifçilik hareketini geliştirmek gerekir (İnan, 2004). Bunun yanında kooperatiflerin doğrudan kâr amacı gütmeyen kuruluşlar olarak bazı vergi muafiyetlerinden yararlanmasının, ekonomik faaliyetlerin kayıt altına alınması sonucu bu muafiyetlerden daha fazla miktarda vergi geliri sağlayacaktır (Koçtürk, 2006).

Üreticilerin ekonomik örgütlenmesiyle ilgili yasaların gözden geçirilerek, AB kriterlerine ve kooperatifçilik ilkelerine aykırı olmayan, devlet güdümü ve kontrolünde üretici örgütlerinin kurulması teşvik edilmelidir. Tarımsal kooperatifçilik mevzuatının esnek ve uygulanabilir tek bir çerçeve yasa haline getirilmesi gerekirken, yeni yasaların çıkarılması örgütlenmeyi giderek zorlaştıran ve karmaşık hale getiren bir mevzuat kaosu yaratabilmektedir (İnan ve diğ., 2015).

1163 sayılı Kanunda kooperatiflerin nasıl kurulacağı ve nasıl işleyeceği ile ilgili konular ele alınmıştır. Oysa tarımsal kooperatiflerle ilgili yapılan çalışmalar, bu kooperatiflerin kuruluş aşamalarında değil, kurulduktan sonraki aşamalarda sorunlar olduğunu ortaya koymuştur. Kooperatiflerin kuruluş aşamasında hiçbir engelle karşılaşılmaması, çok sayıda etkin olmayan kooperatifin kurulmasına sebep olmaktadır. Çok yakın mesafelerde aynı amacı taşıyan, hiçbiri etkin olmayan çok sayıda kooperatifin kurulduğu ve zaman içinde herhangi bir sebeple feshedildiği sıkça rastlanılan bir durumdur. Dolayısıyla kooperatif kuruluşlarında yatay genişleme yerine dikey örgütlenme, profesyonel yöneticilik, güçlü ve bilinçli ortaklık anlayışı teşvik edilmelidir. İlave olarak, faal olmayan durumdaki kooperatiflerin kapatılması işlemlerinin daha kısa sürede gerçekleşmesi için bir yasal düzenleme yapılmalıdır. Ayrıca kooperatifler için uygulanan devlet politikalarında kooperatifleri mali ve idari yönden güçlendirilecek desteklemelerin ve politikaların uygulanması teşvik edilmelidir (Tan ve Karaönder, 2013). Örgütlenmedeki dağınık yapı, işbirliği bir yana kooperatif ve diğer örgütleri birbirleriyle rekabet eden kurumlar haline getirebilmektedir. Örneğin, bir köyde, kredi, köy kalkınma, tarım satış kooperatiflerinin benzer faaliyetleri yerine getirmeleri, faaliyetlerin etkinliğini azalttığı gibi olumsuz sonuçlar da yaratabilmektedir (Rehber, 2006).

Kooperatifçilik çağımızda ülkelerin ve özellikle tarım sektörünün kalkınmasında en etkili araçtır. Bu bağlamda ülke ekonomisinin güçlenmesi ve gelişmesi için, kırsal ve kentsel kooperatiflerin geliştirilmesi, uluslararası kooperatifçilik ilkeleri ve Avrupa Birliği normlarına göre çalıştırılmaları gerekir.

KAYNAKLAR

Kooperatifler Kanunu, T.C. Resmi Gazete, 1163 sayılı, 2015

Tarım Kredi Kooperatifleri ve Birlikleri Kanunu, T.C. Resmi Gazete, 1581 sayılı, 2005

Tarım Satış Kooperatifleri ve Birlikleri Kanunu, T.C. Resmi Gazete, 4572 sayılı, 2000

Anonim, Dünya'da Başarılı Kooperatifçilik Uygulamaları, Gümrük ve Ticaret Bakanlığı, Kooperatifçilik Genel Müdürlüğü (Erişim: Mayıs 2015). <http://koop.gtb.gov.tr/>

COGECA, 2014. Development of Agricultural Cooperatives in the EU, COGECA European Agri-cooperatives, Brussels.

Gümrük ve Ticaret Bakanlığı, 2012. Kooperatifçilik Stratejisi ve Eylem planı, 2012-2016, Ankara.

İnan, İ.H., 2004. Türkiye'de Tarımsal Kooperatifçilik Hareketi ve Avrupa Modeli, İTO Yayınları, İstanbul.

İnan, H., Direk, M., Başaran, B., Birinci, S., Erkmen, E., 2015, Tarımda Örgütlenme <http://www.zmo.org.tr/> (Erişim: Mayıs

2015).

Kalkınma Bakanlığı, 2000. 8. Beş Yıllık Kalkınma Planı, Ankara.

Kalkınma Bakanlığı, 2007. 9. Beş Yıllık Kalkınma Planı, Ankara

Kalkınma Bakanlığı, 2013. 10. Beş Yıllık Kalkınma Planı, Ankara

Kızılaslan, H., Menek, M., 2009. Kooperatiflerin Hukuki Statüsü ve Vergiler Karşısındaki Durumu, Türk Bilimsel Derlemeler Dergisi 2(2):47-55.

Koçtürk, O.M., 2006. Türkiye'de Kooperatiflerin Vergilendirilmesi, Yönetim Ve Ekonomi, 13(2):119-136.

Mülayim, Z.G., 2012. Kooperatifçilik, Yetkin Yayınları, Ankara, s.505.

Rehber, E., 2006. Tarımda Örgütlenme Ve Sorunları, Uludağ Üniversitesi, Ziraat Fakültesi, Tarım Ekonomisi Bölümü.

Tan, S., Karaönder, İ., 2013. Türkiye'de Tarımsal Örgütlenme Politikalarının ve Mevzuatının İrdelenmesi: Tarımsal Amaçlı Kooperatifler Örneđi, ÇOMÜ Ziraat Fakültesi Dergisi, 1 (1): 87-94.

Yercan, M., Engindeniz, S., 2001, Türkiye'de Tarımsal Kooperatiflerin Vergilendirilmesi Üzerine Bir Değerlendirme, Vergi Sorunları Dergisi, 151:136-145.